

9. *Kapur D.* Remittances: the new development matra? Conference on migrant remittances. — London. — 2003. — 16 p.
10. *Martinez J.* Worker's remittances to developing countries: a survey with central banks on selected public policy issues. World Bank policy research working paper 3638. — June 2005. — 43 p.
11. *Nyberg Sorensen N.* The development dimension of migrant remittances // Migration policy research. — #1. — June 2004. — 33 p.
12. *Ratha D.* Workers' Remittances: An important and stable source of external development finance. Global development finance 2003. Prepared by World Bank. Washington: WB Publications. — 2003. — 490 p.
13. *Sander C.* Migrant remittances to developing countries. Bannock Consulting. — London. — 2003. — 44 p.
14. *Suro R.* Remittance senders and receivers: tracking the transnational channels. Washington D. C.: Prepared by Pew Hispanic Center. — 2004. — 19 p.
15. World investment report 2005. Transnational corporations and internalization of R&D. NY and Geneva: UN Publication center. — 2005. — 380 p.

Стаття надійшла до редакції 22.03.06

УДК: 330.322:334.012.64

О. В. Коляда, здобувач кафедри економічної теорії  
обліково-економічного факультету

## ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

В статті досліджено групи інституційних інвесторів, які існують в Україні та визначено чинники, що гальмують інвестиційні процеси.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Малий і середній бізнес, інвестиції, кредитні спілки, інвестиційний клімат, капітал.

Важливим чинником зростання світової економіки дедалі більше стає міжнародний капітал, помітну активізацію якого спричинила її глобалізація. Наприкінці ХХ ст. міжнародний рух капіталу набрав нових масштабів. Лише в період з 1990 по 2003 рік загальний обсяг прямих іноземних інвестицій у світовій економіці зріс з 1954 млрд до 7123 млрд дол. [1]. Інвестиційні процеси зростали швидшими темпами, ніж світове виробництво і

торгівля. За 1982—2000 роки експорт іноземного капіталу збільшився більш ніж у 30 разів, а експорт товарів та послуг лише у 3,3 рази, сукупний ВВП — утричі. Співвідношення накопиченого обсягу залучених інвестицій до світового річного ВВП зросло з 7 % у 1982 році до 20 % у 2000 р. [2, с. 50—51].

Багато країн-реципієнтів спрямовують свою політику на забезпечення економічного зростання саме на основі залучення іноземного інвестування. Ян Младек визначив три основні способи створення життєздатної економіки [3]:

1. сприяння розвитку малого й середнього бізнесу;
2. надання підтримки прямим іноземним інвестиціям;
3. приватизація і трансформація великих державних підприємств.

Розвиток малого і середнього бізнесу безпосередньо пов'язаний з інвестиційними процесами, оскільки значною мірою залежить від своєчасного поповнення обігових коштів, наявності інвестиційних ресурсів для оновлення і модернізації основних фондів та запровадження інновацій.

Дослідженням проблеми розвитку інвестиційного ринку в Україні в сучасній економічній науці займаються М. Х. Корецький, Ю. М. Воробйов, О. Є. Мазур, А. П. Гайдучський, В. Ф. Кифяк та ін.

Метою даної статті є дослідження груп інституційних інвесторів, які існують в Україні та визначення чинників, що гальмують інвестиційні процеси.

Отже, зарубіжні інвестиції здійснюються по-різному, але основним є державні і приватні. Перші здійснюються в національних інтересах, тому одержання прибутку не є основною їх метою. Другі — у вигляді прямих, портфельних, кредитних та ін. проводяться власниками капіталу, які роблять довгострокові вкладення в галузі економіки. За співвідношенням прямих і портфельних інвестицій визначають роль іноземних інвестицій в економіці країни.

Україна, безумовно потребує нового широкомасштабного притоку іноземних інвестицій для розвитку національної економіки. Існують ряд чинників, кожен з яких відіграє конкретну роль у створенні сприятливого середовища для іноземних інвестицій: довіра урядові країни-одержувача інвестицій; макроекономічна стабільність; наявність надійної інформації про економічну ситуацію в країні одержувачі інвестицій; стабільність податкової системи та законодавчої бази; лібералізація зовнішньої торгівлі; послаблення позиції бюрократії; наявність розвиненої підприємницької інфра-

структури. В минулому Україна не повністю відповідала жодній із зазначених вимог. Тому сукупні прямі іноземні інвестиції на душу населення, які у 1995 р. складали 1017 дол. США в Угорщині, 575 — у Чеській республіці, 420 — в Естонії та 35 — у Росії, в Україні становили лише 13 дол. США [4, с. 139].

З метою прискорення інтеграції в систему світогосподарських зв'язків, зокрема через залучення іноземного капіталу національну економіку, в нашій країні була створена Консультативна рада з питань іноземних інвестицій в Україну при Президентові України, одним з головних напрямів роботи якої є розробка державних заходів по активізації залучення українських суб'єктів підприємницької діяльності до міжнародних риків товарів, капіталу і послуг [5].

Аналіз залучення іноземного капіталу в Україну свідчить про те, що в нашій країні функціонують три групи прямих іноземних інвесторів: приватні інвестори-підприємці; транснаціональні корпорації (ТНК) та інституційні інвестори, зокрема міжнародні фінансові організації [6, с. 23—24].

Найризикованішою і найактивнішою групою у вкладанні капіталу є інвестори-підприємці (приблизно 15 % від загального обсягу). При виборі суб'єктів інвестування надають перевагу малим і середнім підприємствам, діяльність яких легко контролювати. Головна мета таких інвесторів — отримання швидких і ризикованих прибутків. Причиною такої поведінки є висока вартість капіталу, що використовується, та його обмеженість. Вони використовують у своїх інтересах недоліки у законодавстві, роботі галузі чи підприємства тієї чи іншої країни. Близько 80 % від загальної кількості інвестицій вкладеними приватними інвесторами-підприємцями, становлять інвестиції у не грошовій формі; вони імпортують в країну своє обладнання і технології виробництва, віддаючи перевагу створенню нового підприємства, а не купівлі вже існуючого.

Другою групою іноземних інвесторів є транснаціональна корпорація (ТНК), яка являє собою підприємство, до якого входять материнська компанія, її дочірні підприємства та асоційовані підприємства за кордоном. Іноземна дочірня компанія — це підприємство, де інвестор є резидентом іншої країни і володіє значною частиною капіталу, яка дає йому можливість протягом тривалого часу впливати на управління цим підприємством. Світова практика вказує на те, що ТНК є довгостроковими інвесторами і мають свої власні технології. Метою діяльності ТНК при здійсненні інвестування в ту чи іншу країну є здобуття нових ринків

для своєї продукції, отримання доступу до ресурсів, досягнення ефективності у виробництві. Ці компанії, як і інвестори-підприємці, інвестують переважно в не грошовій формі.

Інституційні інвестори, які є фінансовими посередниками і залучають кошти переважно через продаж акцій в інвестиційних фондах, вкладаючи ці кошти в диверсифікований портфель цінних паперів, становлять третю групу прямих іноземних інвесторів. До них входять фонди прямого інвестування, які здійснюють переважно середньострокові капіталовкладення, купуючи великі пакети акцій компаній. Цей вид інвесторів досягає вищих рівнів прибутковості. Частка від загальної кількості інституційних інвесторів в Україні становить 13 %. Серед інституційних інвесторів виділяють Європейський банк реконструкцій та розвитку (ЄБРР) та Міжнародну фінансову корпорацію (МФК), які фінансуються урядами різних країн. Ці інвестори мають іншу стратегію і критерії інвестування, на відміну від ТНК їх цілі ширші ніж максималізмів прибутків. Вони сприяють реструктуризації підприємств, прискоренню трансформаційних процесів в економіці країни.

Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкцій та розвитку (МБРР, або світовий банк) на прохання України у квітні 1992 року прийняли рішення про членство нашої країни в цих авторитетних фінансових організаціях. Верховна Рада України 3 червня 1992 року ухвалила відповідний Закон «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкцій та розвитку, Міжнародній фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій». 3 вересня 1992 року наша держава стала членом МВФ та МБРР. З приєднанням України у 1992 році до найвпливовіших фінансових інституцій — МВФ і Світового банку та провідної регіональної фінансової установи — ЄБРР — розпочато інтеграцію у світову фінансову систему [7, с. 57].

Вплив глобалізаційних процесів на розвиток малого і середнього бізнесу в нашій країні перш за все проявляється через фінансування його розвитку міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Європейським банком реконструкцій та розвитку; Американським фондом підтримки підприємництва у нових незалежних країнах; Фондом «Євразія»; Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК); Агентством США з міжнародного розвитку (USAID); Інвестиційним фондом Western NIS Enterprise Fund.

Європейський банк реконструкцій і розвитку здійснює зовнішнє пряме та спільне фінансування інвестиційних проектів. На відміну від інших міжнародних фінансових інституцій він зосе-

реджується, насамперед, на кредитуванні приватного сектору та об'єктів ключової інфраструктури. За останній період увагу ЄБРР зосереджено на пріоритетних напрямках розвитку в Україні малого та середнього бізнесу (20 % від загального портфеля) [7, с. 57—58].

Інвестиційний фонд Western NIS Enterprise Fund був створений у 1995 році для інвестування малих і середніх підприємств в Україні, Молдові і Білорусії. Первісний капітал фонду у розмірі 150 млн дол. був наданий урядом США. Керує Фондом приватна Рада директорів, до складу якої входять відомі американські бізнесмени. Прямі інвестиції Фонду в розмірі від 1 до 10 млн дол. головним чином використовуються для реструктуризації та розширення виробництва. Пріоритетними напрямками інвестування коштів фонду є харчопереробна і легка промисловості, виробництво будівельних матеріалів, фінансові послуги та інформаційні технології. Інвестиції Фонду коливаються за розмірами від 769 тис. до 8,7 млн дол. [8].

Також здійснює програму кредитування малого бізнесу в партнерстві з акціонерним банком «Ажіо» фонд «Євразія», який був заснований у 1993 році на кошти Агентства США з міжнародного розвитку і є приватною організацією. Програма кредитування малого бізнесу призначена для приватних підприємств, що зайняті в сфері виробництва або надання послуг з чисельністю працівників, що не перевищує 100 осіб. Підприємства повинні мати 100 % капіталу статутного фонду українського походження. Використання кредиту має бути на розвиток виробництва та надання послуг [9].

Проблемою полегшення доступу до кредитів малих і середніх підприємств переймається і Німецько-Український Фонд (НУФ), створений у 1996 р. Даний Фонд служить доповненням вже існуючих проектів в рамках програми уряду Німеччини «Трансформ» [10, с. 146].

Найбільшим кредитором України залишається Світовий банк. За 11 років співробітництва зі Світовим банком з 1993 по 2004 рр. Україною було залучено позик Банку на суму понад 3,5 млрд дол. США, з яких фактично отримано близько 2,6 млрд дол. США. Але дані кошти не мали суттєвого впливу на структурну перебудову вітчизняної економіки і не стали рушійною силою оновлення виробництва і запровадження новітніх технологій, не зважаючи на їх значні обсяги. Лише 13 % отриманих коштів Банку, або близько 340 млн дол. США, мали інвестиційне призначення, решта 2,3 млрд дол. США були спрямовані на фінансування держав-

ного бюджету. Показники інвестицій Світового Банку в економіку України наведені в табл. 1.

Використання навіть цих коштів не мало потрібного ефекту для економіки України. Використання інвестиційних позик Банку мало переважно споживчий характер. За оцінками експертів близько 80 % позичкових коштів спрямовуються на фінансування поточних видатків та кредитування підприємств і лише 20 % — на капітальні вкладення [11, с. 138].

Прикладом активного залучення і ефективного використання позичкових коштів Банку є Китай, який спрямував близько 80 % із залучених 26,7 млрд дол. США в рамках більш ніж 400 проєктів Банку в цій країні на розвиток інфраструктури та промисловості. Польща і Угорщина відмовились від фінансування бюджету за рахунок позик Світового банку і вкладають їх у розвиток інфраструктури, фінансового і агропромислового секторів, реструктуризацію промисловості. Протилежна картина спостерігається у нашій країні — позики Світового банку залучаються не для вирішення пріоритетних завдань економічного розвитку України і переведення української економіки на інноваційний шлях розвитку, а переважно на споживчі цілі [11, с. 139].

*Таблиця 1*

**ФІНАНСУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ СВІТОВИМ БАНКОМ [7, С. 58]**

| № п/п | Роки  | Всього отримано, млн дол. | Системні показники |                | Інвестиційні кредити |                |
|-------|-------|---------------------------|--------------------|----------------|----------------------|----------------|
|       |       |                           | Сума, млн дол.     | Питома вага, % | Сума, млн дол.       | Питома вага, % |
| 1     | 2000  | 309,0                     | 200,0              | 64,7           | 109,0                | 35,3           |
| 2     | 2001  | 386,0                     | 340,0              | 88,1           | 46,0                 | 11,9           |
| 3     | 2002  | 422,0                     | 355,0              | 84,1           | 67,0                 | 15,9           |
| 4     | 2003  | 105,2                     | 70,0               | 66,5           | 35,2                 | 33,5           |
|       | разом | 1222,2                    | 965,0              | 303,4          | 257,2                | 196,6          |

Якщо розглядати загальні інвестиції в економіку України, то можна зробити висновок, що у 2004 році вкладено іноземними інвесторами 1930,3 млн дол. прямих інвестицій, у тому числі з країн СНД — 80,2 млн дол. (4,2 % до загального обсягу), з інших країн світу — 1850,1 млн дол. (95,8 %). Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в економіку України, на 1 січня 2005 року становив 8353,9 млн дол., що складає 177 доларів на одну особу (даний показник збільшився порівняно з 1995 роком більш, ніж у 10 разів).

Основними формами залучення капіталу залишаються грошові внески, які становили 1195,0 млн дол. (61,9 % вкладеного обсягу), та внески у формі рухомого і нерухомого майна — 566,7 млн дол. (29,4 %).

Приріст іноземного капіталу у 2004 році склав 1559,5 млн дол., що становить 23,0 % до обсягів на початок року. У тому числі капітал нерезидентів зі Сполученого Королівства збільшився на 194,7 млн дол., Німеччини 180,0 млн дол., Кіпру — на 133,7 млн дол., Сполучених Штатів Америки — на 93,5 млн дол., Австрії — на 93,2 млн дол., Швейцарії — на 89,6 млн. дол. та Нідерландів — на 88,4 млн. дол. [13].

За 2004 рік обсяги приросту іноземного капіталу спостерігались на підприємствах оптової торгівлі і посередництва в торгівлі — 403,9 млн дол., хімічної та нафтохімічної промисловості — 153,8 млн дол., харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів — 117,2 млн дол., а також в організації, що здійснюють операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам — 196,8 млн дол. і фінансову діяльність — 183,2 млн дол.

Інвестиційно привабливими в Україні є підприємства швидкоокупних видів економічної діяльності, таких, як оптова торгівля і посередництво в торгівлі — 1389,3 млн дол. (16,6 % загального обсягу інвестицій) і харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів — 1123,7 млн дол. (13,5 %). Не залишаються поза увагою у нерезидентів підприємства машинобудування, в які вкладено 676,4 млн дол. (8,1 %), транспорту і зв'язку — 629,6 млн дол. (7,5 %), хімічної та нафтохімічної промисловості — 471,9 млн дол. (5,6%), металургії та оброблення металу — 425,4 млн дол. (5,1 %), а також організації, що здійснюють фінансову діяльність — 687,5 млн дол. (8,2 %), операції з нерухомістю, здаванням під найм та послуги юридичним особам — 589,2 млн дол. (7,1 %).

Загалом іноземні інвестиції вкладено у 10542 підприємства України. Серед регіонів провідні місця займають м. Київ — 2684,1 млн дол. (3768 підприємства та 32,1 % обсягу іноземного капіталу), Дніпропетровська — 778,6 млн дол. (640 та 9,3 %), Київська — 511,5 млн дол. (331 та 6,1 %), Одеська — 507,3 млн дол. (648 та 6,1 %), Донецька — 493,6 млн дол. (349 та 5,9 %), Запорізька — 489,6 млн дол. (258 та 5,9%), Харківська — 385,4 млн дол. (400 та 4,6 %), Львівська — 350,1 млн дол. (1101 та 4,2 %) області та Автономна Республіка Крим — 331,1 млн дол. (231 та 4,0 %).

Сума кредитів та позик, отриманих підприємствами від прямих інвесторів, на 1 січня 2005 року склала 492,6 млн дол. Най-

більше їх надійшло з Кіпру — 114,3 млн дол., США — 83,2 млн дол., Німеччини — 55,6 млн дол., Сполученого Королівства — 51,2 млн дол. та Польщі — 36,5 млн дол. [12, с. 27—28].

Але, не зважаючи на існування міжнародних кредитних ліній, які надаються міжнародними організаціями і урядами різних країн, та збільшення загальної кількості іноземних інвестицій в Україну, можна вказати на низку системних недоліків економіко-правового середовища нашої країни, які заважають припливу капіталу, тобто роблять інвестиційний клімат не сприятливим. Необхідно звернути увагу на наступні з них:

- недосконалість правового середовища;
- політична нестабільність;
- непередбачуваність державної політики;
- неврегульованість законодавчого забезпечення процесу інвестування;
- вузькість та неструктурованість внутрішнього ринку;
- обтяжлива митна політика;
- недосконалість галузей інфраструктури;
- низький рівень життя.

Отже, враховуючи те, що для формування фінансів держави важливе значення мають фінанси суб'єктів малого і середнього бізнесу, одним з джерел поповнення яких можуть бути іноземні інвестиції, необхідно вжити заходів, що сприяють покращенню інвестиційного клімату в Україні. Але також необхідно пам'ятати, що прямі іноземні інвестиції не створюють національного капіталу, хоча можуть сприяти цьому при створенні спільних підприємств. Прибуток, який отримують нерезиденти від інвестицій свого капіталу, у більшості випадків вивозиться за межі України, тому слід приділити увагу створенню умов для його реінвестування.

### **Література**

1. Гальчинський А. Іноземні інвестиції: проблеми та перспективи // Дзеркало тижня. — № 36 (564) — 17 вересня 2005 р. — С. 8
2. Гайдуцький А. П. Мотиваційні чинники міжнародних інвестиційних процесів // Фінанси України. — 2004. — № 12.
3. Младек Я. Формування бізнес середовища в країнах Центральної Європи // Економічний часопис — XXI. — 2004. — № 11—12. — С. 31.
4. Прямі іноземні інвестиції та технологічний трансфер у пострадянських країнах. Під ред. Д. Драйкера / Пер. з англ. Єгорова І. Ю., Войновича А. І., Гончарової Т. В. Під заг. ред. Єгорова І. Ю. — К.: К. І. С., 2003. — 202 с.

5. Герасимчук В. І. Малий та середній бізнес як сфера зайнятості населення: методологія, аналіз, проблеми розвитку. — К.: УІСД, 2002.

6. Сергієчко О. М. Стратегічні напрямки інвестиційного розвитку України / Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. — Вип. 1(32). — К., 2004. — 152 с.

7. Ревуцький А. О. Напрямки поглиблення і оптимізації співробітництва України з міжнародними фінансовими установами / Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. — Вип. 1(32). — К., 2004. — 152 с.

8. [www.securities.org.ua](http://www.securities.org.ua)

9. [www.finservice.com.ua](http://www.finservice.com.ua)

10. Мале підприємництво України: процес розвитку. За ред. Бей О. — Інститут конкурентного суспільства, 2001.

11. Трифонов С. В., Столяров В. Формування стратегії співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями// Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 6 (36).

12. Українській інвестиційний журнал WELCOME — 2005. — № 2.

13. Українській інвестиційний журнал WELCOME — 2005. — № 3.

Стаття надійшла до редакції 14.04.06

УДК 339.9

А. І. Яковлев, д-р екон. наук, проф.,  
Національний технічний університет  
«Харківський політехнічний інститут»

## **ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТУ ВІД ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ У СИСТЕМІ «ПІДПРИЄМСТВА — ПОСЕРЕДНИКИ — ДЕРЖАВА»**

В статті розглянуто методи розрахунку соціально-економічного ефекту від проведення експортно-імпортних операцій, які базуються на розрахунку різниці результатів (валютної виручки) і витрат. Розглянуто склад відповідних статей витрат. Наведено приклад розрахунку ефективності зовнішньоекономічної діяльності на основі запропонованої методики. Доведено необхідність визначення величини відповідного ефекту у системі «підприємства (фірми) — держава — посередники».

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** ефект ЗЕД, комерційний ефект від експорту для підприємств, бюджетний ефект держави, ефект посередницької організації.

Зростання національної економіки, підвищення рівня економічної безпеки держави суттєвою мірою залежать від валютних надходжень, величина яких, у свою чергу, обумовлюється рівнем